

Килюшик Є.С.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ДЕМОГРАФІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ У ВИМІРІ СУСПІЛЬНИХ ОЦІНОК ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Демографічна безпека є одним з ключових компонентів соціально-економічної стабільності для довгострокового розвитку країни. Сьогодні Україна переживає масштабний демографічний шок, що бере свій початок з історичних процесів становлення незалежної держави, до нинішніх кризових умов, спричиненими повномасштабною війною, що проявляється у поєднанні різкого спаду народжуваності, надлишкової смертності, відсутності якісної державної підтримки, значної зовнішньої міграції та вимушеного внутрішнього переміщення, відсутністю базових ресурсів для ефективного батьківства та інше. Така ситуація створює виклики для державної політики, соціальної та міграційної безпеки, людського капіталу та економічного потенціалу країни.

Тож питання суспільного сприйняття демографічних процесів є особливо значущим, і його вивченню присвячено запропоноване дослідження. Метою соціологічного дослідження є: вивчення демографічних процесів в Україні шляхом аналізу репродуктивної поведінки населення, міграційних настроїв та оцінки ефективності державної політики у сфері демографічного розвитку, за для визначення потенційних напрямів, розроблення шляхів подолання бар'єрів, удосконалення програм підтримки населення та інструментів державної політики для подолання демографічної кризи.

У дослідженні використано онлайн-опитування на основі формалізованої анкети Google Forms, що дозволило поєднати закриті та відкриті запитання. Вибірка була комбінованою, із елементами спрямованого та стихійного відбору, тому участь взяли респонденти, які мали бажання й можливість заповнити анкету.

Анкета містила 15 запитань, структурованих у три тематичні секції:

- паспортна частина (2 запитання): вік, стать респондента;
- сім'я та народжуваність (5 запитань): репродуктивні установки та оцінка рівня державної підтримки сімей з дітьми;
- міграція (6 запитань): ставлення до Постанови КМУ щодо виїзду чоловіків 18–22 років під час воєнного стану та оцінка доцільності залучення трудових мігрантів;
- державна політика (2 запитання): сприйняття масштабів демографічного спаду та оцінка ефективних заходів державної політики.

Усі секції взаємопов'язані та доповнюють одна одну, формуючи цілісне бачення демографічної ситуації.

В загальному в опитуванні взяли участь 53 людини, з яких найбільший відсоток становлять жінки (58,8%) найбільша частка опитаних (39,3%) перебуває у віковому діапазоні від 23 до 35 років, 33,3% опитаних віком від 18 до 22 років, 11,8 % від 36 до 45 років, 9,8% респонденти віком 45+ та 5,9% до 18 років. Демографічний портрет опитаних, дозволяє отримати комплексний зріз думок: від шкільної та студентської молоді, яка лише починає будувати своє життя, до зрілого населення, яке оцінює ситуацію крізь призму набутого досвіду.

Результати секції «Сім'я» показали, що хоча «ідеальна» кількість дітей варіюється, усі вікові групи переважно орієнтуються на модель із двома дітьми, що відтворює стійкий соціальний стандарт. Водночас реальна поведінка не відповідає цим установкам: 53,8% молоді віком 18–22 років не планують найближчим часом народжувати, а 36,8% молодих сімей декларують бажання мати дітей, але відкладають це через низку обмежень. Отримані дані свідчать не про небажання батьківства, а радше про дефіцит ресурсів, відчуття нестабільності та небезпеки, що зумовлює відкладену репродуктивну поведінку. У перспективі це може формувати «пастку однієї дитини», коли через економічні труднощі, брак соціальних гарантій та відсутність умов для ефективного батьківства реалізується лише мінімальний репродуктивний план. Таким чином, модель із двома дітьми, яку більшість вважає оптимальною, часто не досягається на практиці.

«В Україні, щоб покращити демографічну ситуацію, кожна жінка повинна народжувати в середньому дві дитини. Принаймні, так би мала виглядати середня народжуваність у країні. Проте, для того щоб це справді відобразилося на демографічних показниках, така ситуація має тривати 20–30 років. За один рік кардинальних змін очікувати не варто». Про це розповів заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та проблем якості життя НАНУ Олександр Гладун [2].

Інший експерт зауважує, що «дві дитини – це не норма для всіх». Він пояснює: «Приблизно п'ята частина населення, а то й більше, ніколи не матиме дітей. Це з різних причин, і це треба просто прийняти. Тоді на тих, хто народжує дітей, статистично має припадати по 2,5 дитини. Тобто на кожну сім'ю з двома дітьми має припадати одна сім'я з трьома дітьми. Якщо врахувати сім'ї з однією дитиною, то на кожну таку сім'ю повинна припадати сім'я з чотирма дітьми». [1].

Серед основних причин відкладання народження дітей респонденти називали:

- економічну нестабільність і низькі доходи та невпевненість у майбутньому через військову агресію РФ проти України – вся сукупність респондентів;
- відсутність житла та несприятливі умови для забезпечення базових потреб життєдіяльності – 66,7%;
- кар'єрні амбіції та бажання самореалізації – 41,2%, що відображає зміну ціннісних орієнтацій молоді;
- життя на відстані – 39,2%;
- високу вартість виховання дитини – 31,4%;
- відсутність державної підтримки – 25,5%;
- проблеми зі здоров'ям – лише 10 респондентів (19,6%).

Ці фактори створюють передумови для міграції українців, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Це підтверджується результатами опитування щодо ставлення до Постанови, яка дозволяє чоловікам віком 18–22 років виїжджати за кордон на законних підставах:

- 49,1% респондентів повністю підтримують постанову, серед яких більшість – молодь віком 18–22 років (61,5%);

- 31,4% не підтримують таке рішення, вбачаючи в ньому ризик додаткового відтоку молодих чоловіків у період, коли країна потребує мобілізаційних ресурсів;
- 19,6% вагалися з відповіддю, що свідчить про суперечливість громадської думки, обумовлену прагненням до свободи пересування та усвідомленням національного обов'язку.

Налаштування щодо міграції серед респондентів різняться. Понад дві п'ятих (43,2%) заявили, що виїхали б за кордон тимчасово та планували б повернутися в Україну. Це свідчить про поширеність орієнтації на тимчасову або трудову міграцію, спрямовану на поліпшення матеріальних умов, здобуття досвіду або підвищення якості життя.

Водночас 37,3% опитаних не скористалися б можливістю виїхати навіть за наявності законного дозволу. Така позиція демонструє існування значної групи громадян із вираженою орієнтацією на проживання в Україні, яку визначають патріотичні мотиви, сімейні обставини, наявність дітей та складнощі адаптації до життя в іншій країні.

Невелика, але важлива частка респондентів (19,5%) висловила готовність виїхати за кордон без планів щодо повернення, що вказує на потенційне ядро постійної еміграції. Отримані результати підкреслюють можливий ризик довгострокової втрати частини молодого населення, що може мати значний демографічний та соціально-економічний вплив на країну.

У цьому контексті завдання держави розробити ефективні механізми регулювання демографічних процесів. Абсолютна більшість опитаних (86,3%) зазначила, що значне підвищення соціальних виплат та заробітних плат є найефективнішим заходом для подолання демографічної кризи. Друге за значущістю місце займає забезпечення доступного житла для молодих сімей - 76,5 %. Це підтверджує, що житлове питання залишається одним із ключових бар'єрів на шляху до планування сім'ї та народження дітей.

Ще 33,3 % респондентів вказали на необхідність створення умов для поєднання роботи та сім'ї, що підкреслює потребу у гнучких графіках роботи,

системах догляду за дітьми та посиленій підтримці працюючих батьків. Інші важливі напрями державної політики включають:

- покращення якості медичного обслуговування - 23,5%;
- розвиток інфраструктури (дитсадки, школи, медичні заклади) - 25,5%;
- програми підтримки внутрішньо переміщених осіб та мігрантів - 17,6%.

Водночас понад 72% критично налаштованих учасників опитування висловили однозначне несприйняття ідеї залучення мігрантів. Це може бути пов'язано з побоюваннями конкуренції на ринку праці, нерівними умовами працевлаштування, культурними відмінностями або недовірою до ефективності державної політики у сфері трудової міграції.

Отже, сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується гостротою проблем, високим рівнем напруженості, кризою ресурсів та загрозами безпеці. Проблеми в демографічній сфері мають глибоке історичне коріння – від процесів становлення незалежної держави до нинішніх кризових умов.

Понад половина опитаних (51%) оцінили рівень державної підтримки як низький, що свідчить про значне незадоволення існуючими механізмами допомоги та соціальних гарантій. Громадяни не відчують належної матеріальної та соціальної підтримки від держави, а чинні програми не відповідають потребам сімей із дітьми. Така ситуація стримує позитивну репродуктивну поведінку та посилює демографічні виклики, пов'язані з низькою народжуваністю.

Дослідження демографічних викликів України у вимірі суспільних оцінок є надзвичайно важливим для розробки ефективної державної політики. Соціальні опитування дозволяють виявити реальні потреби населення, проблемні сфери та пріоритети громадян щодо підтримки сімей, умов для народжуваності та запобігання міграційним ризикам. Отримані дані створюють науково обґрунтовану базу для формування довгострокових і комплексних заходів, спрямованих на подолання демографічної кризи та забезпечення сталого розвитку країни. Таким чином, суспільні оцінки стають ключовим інструментом

для прийняття рішень у сфері демографічної політики, що враховують реальні запити та очікування громадян.

Список використаних джерел

1. Половинка Д. Демографічна катастрофа в Україні. *Medium*.
URL: <https://medium.com/@navpil/ukraine-demographic-crisis-2556336fab9a>
(дата звернення: 28.11.2025).
2. Скільки дітей має народжуватись, щоб в Україні збільшувалось населення: демограф здивував заявою.
URL: <https://tsn.ua/exclusive/skilky-ditey-maye-narodzuvatys-shchob-v-ukrayini-zbilshuvalos-naselennia-demohraf-zdyvuvav-zaiavoiu-2800691.html> (дата звернення: 28.11.2025).